

Enigma Otiliei de George Calinescu

Incadrarea intr-un(o) curent/ perioada/ epoca literar(a)

Critic literar, eseist, prozator, poet, dramaturg, publicist, G. Calinescu se considera in primul rand un istoric literar, a carui opera de maturitate o reprezinta Istoria literaturii romane de la origini pana in prezent, publicata in 1941. Ca teoretician al romanului, el se opune tendintelor vremii, care promovau influentele proustiene (adoptate de Camil Petrescu, de pilda), militand pentru romanul obiectiv si pentru tipologia si caracterologia clasicista. El considera ca, datorita varstei fragede a romanului romanesc (prin opozitie cu traditiile de sute de ani ale altor literaturii), formula epica necesara nu este cea a lui Proust, ci cea balzaciana ori tolstoiana.

Romanul Enigma Otiliei a aparut in 1938 si este al doilea roman, dupa Cartea nuntii. Proza perioadei interbelice urmeaza doua directii principale - realism si modernism - iar romanul calinescian, desi in intentie este de factura balzaciana, asimileaza elemente moderniste.

-Titlu. Tema. Elemente de structura si compozitie.-

Initial, titlul romanului era Parintii Otiliei, sugerand mai bine tema balzaciana a paternitatii, pentru ca, intr-un fel sau altul, fiecare dintre personaje joaca rolul unui parinte, dorind sa influenteze destinul Otiliei. Titlul final, ales de editorul cartii din considerente comerciale, trimite la ideea misterului feminin, receptat prin prisma lui Felix si a lui Pascalopol, care nu o pot intelege pe Otilia.

Tema romanului este imaginea societatii buciurestene la inceputul secolului al XX-lea, fiind un roman social si citadin. Este structurat in doua volume si douazeci de capitole, urmarind doua planuri narrative: planul erotic (formarea sentimentala a lui Felix) si planul social (eforturile familiei Tulea de a pune mana pe averea lui mos Costache). Alte subteme, in descendenta balzaciana, sunt: paternitatea, mostenirea, casatoria. La nivelul compozitiei, se observa o simetrie, ce aduce aminte de romanele lui L. Rebreanu: incepe si se termina cu aceeasi imagine, a casei lui mos Costache, vazuta, insa, la distanta in timp.

-Trasaturi specifice-

Tehnica narativa adoptata este cea balzaciana, dar autorul insereaza, intentionat sau nu, in structura romanului sau elemente moderniste. In traditie realista, naratorul este omniscient, povestind la persoana a III-a, desi, de multe ori, lasa locul observatiei lui Felix, prin ochii caruia urmarim decorurile si facem cunostinta cu celelalte personaje; este respectata cronologia evenimentelor, constructia este rationalista, deductiva. Ca influente balzaciene, putem enumera: alegerea temei si a subtemelor, plasarea exacta in timp si spatiu a actiunii (iulie, 1909, inainte de ora 10, Bucuresti), descrierea ampla a strazilor si a caselor Bucurestiului, descrierea amanuntita a interioarelor (casa lui mos Costache, camera Otiliei, casa Aglaei, mosia lui Pascalopol), concordanta dintre mediul exterior si caracterul personajelor (casa vetusta a lui mos Costache seamana cu el; la fel camera dezordonata a Otiliei reflecta temperamentul ei impulsiv), personajele

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

sunt gata formate, fara sa suporte evolutie si sunt portretizate de la bun inceput (fiecarui personaj i se face portret fizic ce-i sugereaza firea).

Criticand tendintele modernistilor de a se opri asupra cazurilor individuale, scriitorul considera, tot in traditie balzaciana, ca "Psihologia unui individ n-a devenit artisticeste interesanta decat cand a intrat intr-un tip." (G. Calinescu, Ulysse, EPL, 1967, p. 438) Astfel, el se declara adeptul clasicismului de tip Moliere sau La Bruyere, interesati de caractere: avarul, mizantropul, demagogul, arivistul etc. El creeaza in Enigma Otiliei asemenea personaje-caractere, completandu-le trasaturile prin raportare la mediul sau categoria sociala carora le apartin (si ajungand, astfel, la tipuri umane). Dintre toate personajele, Otilia pare a se desprinde de schema caracterelor, pentru ca este greu de incadrat intr-un tipar (este, prin contradictiile pe care le exprima, un personaj modern, portretizat printr-o tehnica, de asemenea, modernista - pluriperspectivism).

Orientarea balzaciana este depasita prin viziunea grotesca, evidenta mai ales in capitolul XVIII, cand casa lui mos Costache se afla sub asediul familiei Tulea, insensibila la boala lui Costache sau la suferinta Otiliei. Ignorand tragicul situatiei, scotocesc prin lucrurile lui Costache, se autoservesc, joaca si carti, discuta in voie, in vreme ce bolnavul zace in pat abia rasufland. Scena este prezentata ca un sir de monologuri, in care fiecare isi exprima gandurile, preocupati de treburi marunte, frivole si fara a da atentie interlocutorului (expunerea replicilor, ca intr-o scena dramaturgica, fara interventia naratorului, este tot un element modernist).

Aplecarea catre monstruos si grotesc (respinsa de clasici, dar abordata de natural isti) este regasita in portretizarea clanului Tulea - in mod special a lui Titi si a lui Simion, cazuri clinice; prin atractia pentru patologic, el se alatura viziunii moderne a Hortensiei Papadat-Bengescu, influentata, la randul ei de Th. Mann.

Fragmentele lirice - in descrierea Baraganului, distingem un autor tentat de grandios si hiperbolic - alterneaza cu cele romantice (paginile care prezinta evolutia iubirii dintre Felix si Otilia), depasind tonalitatea realista.

Dincolo de incadrarea intr-un caracter/tip, romanul propune si cateva psihologii enigmatice - Otilia, Pascalopol (el nu-si poate explica natura sentimentelor pentru Otilia, se simte depasit de personalitatea feminina), iar ambiguitatea personajelor este o trasatura care tine tot de modernism.

Cea mai evidenta influenta modernista este, totusi, relativizarea imaginii (pluriperspectivismul). Portretul Otiliei se incheaga prin insumarea tuturor portretelor facute de restul personajelor, in ochi carora se vede ca intr-o oglinda cu multe fatete. Altfel spus, caracterizarea ei se face prin reflectarea in opiniile celorlalte personaje.

N. Manolescu remarca in Arca lui Noe detasarea de formula balzaciana a romanului calinescian prin faptul ca naratorul nu este un simplu observator, impartial si rece (ca la Balzac), ci este un

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

narator care priveste totul prin "ochiul estetului" (formularea apare in roman: "Ceea ce ar fi surprins aici ochiul unui estete era, intentia de a executa grandiosul clasic in materiale atat de nepotrivite", spune el in primele pagini ale romanului). Prin urmare, se fac aprecieri, se spun pareri in functie de privirea acestui iubitor de frumos. Observatia este indreptatita: "(...) ciubucaraia ridicula prin grandiozitate, (...) uscaciunea, care umfla lemnaria, faceau din strada bucuresteană o caricatura in moloz a unei strazi italiene" [s.n.]; chiar si in portretele schitate imediat descrierii amintite, se remarca o interventie a naratorului: "Fata [Aglaei] ii era galbicioasa, gura cu buzele subtiri, acre, nasul incovoiat si acut (...)" [s.n.].

-Caracterizarea personajelor-

Antrenand un numar atat de mare de personaje, este greu de spus care dintre ele sunt principale si care sunt secundare.

Cel mai bine realizat ramane portretul Otiliei Marculescu, tipul adolescentei (dar incadrarea este defectuoasa), o psihologie capricioasa, enigmatica la prima vedere. Considerata o intrusa de catre membrii familiei Tulea, ea este nevoita sa suporte brutalitatile verbale ale acestora. Se inchide in sine, protejandu-se de atacurile meschine cu o ascutita inteligenta. Exuberanta, plina de farmec, juvenila, suava, instabila, cu reactii contradictorii, generoasa, trista, ea intruchipeaza trasaturile unei femei moderne, emancipate. Portretul fizic ii indica tinerețea si fragilitatea: "18-19 ani, fata maslinie, cu nasul mic si ochi foarte albastri". Marcata de statutul de orfana, ea simte nevoia protectiei, afisand, paradoxal, o atitudine materna fata de Felix, osciland apoi intre el si Pascalopol. Ea nu este o enigma propriu-zisa, ci enigma se naste si exista in mintea celor doi barbati (mai ales a lui Felix), care nu pot intelege comportamentul ei imprezibil. Dorinta Otiliei de a evada din mediul sufocant al clanului Tulea este cu atat mai acuta, cu cat ea are constiinta trecerii rapide a tineretii: "Singura noastră forma de inteligenta, mai mult de instinct, e sa nu pierdem cei cativa ani de existenta, vreo zece ani cel mult (...). Succesul nostru in viata e o chestiune de viteza (...)" ii spune ea lui Felix, justificand intr-un fel, alegerea pe care urmeaza sa o faca, si in incercarea de a-l proteja pe Felix, altfel nevoit sa-si sacrifice studiile pentru a-i putea oferi o viata decenta. Conceptia fetei se va confirma peste cativa ani, cand, vazand-o intr-o fotografie aratata de Pascalopol, Felix nu o mai recunoaste pe Otilia: "Speriat, Felix se mai uita o data. Femeia era frumoasa, cu linii fine, dar nu era Otilia, nu era fata nebunatica. Un aer de platitudine feminina stingea totul. Avusese dreptate fata: «noi nu traim decat cinci-sase ani»."

Otilia este vazuta in roman in oglinzi paralele (tehnica modernista), adica din diverse perspective. Otilia, vazuta de Felix este copilaroasa, tandra, serioasa alteori, sau adorabila. Chiar si el o vede in mai multe feluri: Otilia cum este in realitate, cea din visurile sale sau cea din fotografia de pe masa. Pentru Pascalopol este capricioasa si rasfatata, "o mare strengarita, cu un temperament de artist"; pentru mos Costache, care o numeste "fe-fetita lui", este intelegatoare, plina de tact si iertatoare, iar la polul opus, in limbajul plin de invective al Aglaei, este o "stricata", o "zapacita" si o "straina".

Felix Sima este perechea adolescentina a Otiliei, inteligent, sincer, tenace. Pentru ca este naiv,

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

lipsit de experienta, el nu intelege manevrele lui mos Costache sau ale lui Stanica Ratiu.

Costache Giurgiuveanu - tipul avarului - traieste sub teroarea Aglaei, dar avaritia sa este imblanzita si umanizata de iubirea sincera pentru fiica sa adoptiva, Otilia.

Aglae Tulea depaseste tipul avarului, fiind "baba absoluta", "fara cusur in rau", dupa cum o caracterizeaza studentul Weissmann. Fizionomia ii exprima rautatea.

Titi Tulea este debilul mintal si alaturi de Simion Tulea reprezinta apogeul decaderii fizice si morale a familiei.

Aurica este fata batrana, iar Olimpia sotia lenesa.

Un personaj remarcabil portretizat este si Stanica Ratiu. Profitor, lipsit de scrupule, insolent, intrigant, descurcarea, el este tipul arivistului, dar si al demagogului. Se amesteca in treburile tuturor, fara sa i se ceara ajutorul, este musafir nepoftit, suplineste sentimentele veritabile cu grandilocventa (Ovid. Crohmalniceanu il numeste "un Catavencu al ideii de paternitate"). Este genul individului modern, fara scrupule, fara norma de conduita (din aceeasi categorie cu Gore Pirgu din romanul Craii de Curtea-Veche de Mateiu Caragiale), care isi va atinge scopurile. Este cel mai bine caracterizat prin limbaj, manipuland cu abilitate sabloanele avocatesti: "temelia rnatrimoniului", "caminul parintesc", "scopul familiei care este procreatia".

-Stil. Limbaj.-

Descrierea Baraganului dezvaluie un scriitor cu apetenta pentru grandios si cu o sensibilitate romantica. Imaginile hiperbolice creeaza impresia unei "pustietati scitice", campia este "plata si intinsa", un cal in departare pare "gigantic", iar copilul care il mana "un ciclop", "totul era ramas pe loc, in afara oricarei epoci, intr-o absoluta neistoricitate".

Portretele imbina elemente din sfera intuitiei psihologice cu trasaturi fizice; eroii sunt evocati in mediul lor ambient, care le defineste personalitatea.

Limbajul abstract este bogat in neologisme, iar la nivel stilistic, portretele abunda in epitete: "fata ii era in sa juvenila si prelunga, aproape feminina", "taietura elinica a nasului", "omulet subtire si putin incovoiat", "buzele ii erau intoarse in afara si galbene", "ochii ii erau bulbucati", "ochii proeminenti ca si ai Aglaei, cu fata prelunga, sfarsind intr-o barbie cu un ac, cu temple mari, incercuite de doua siruri de cozi impletite" etc.